

Воронешки државен универзитет
Русија

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,
С. Македонија

Воронежский государственный университет
Россия

Универзитет имени Гоце Делчева, г. Штип,
С. Македонија

Voronezh State University
Russia

Goce Delcev University in Stip,
N. Macedonia

I

Шестая международная научная
конференция

Шеста меѓународна научна
конференција

Sixth International Scientific Conference

ФИЛКО FILKO

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

PHILOLOGY, CULTURE AND EDUCATION

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
СБОРНИК СТАТЕЙ
CONFERENCE PROCEEDINGS

18-19 октџбри 2021 / 18-19 октомври 2021 / 18-19 October 2021

Воронешки државен универзитет
Русија
Воронежский государственный университет
Россия
Voronezh State University
Russia

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,
С. Македонија
Универзитет имени Гоце Делчева, г. Штип,
С. Македонија
Goce Delcev University in Stip,
N. Macedonia

Шестая международная научная
конференция

Шеста меѓународна научна
конференција

Sixth International Scientific Conference

ФИЛКО FILKO

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

PHILOLOGY, CULTURE AND EDUCATION

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ СБОРНИК СТАТЕЙ CONFERENCE PROCEEDINGS

18-19 октјабрја 2021 / 18-19 октомври 2021 / 18-19 October 2021

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
СБОРНИК СТАТЕЙ
CONFERENCE PROCEEDINGS

ФИЛКО
FILKO

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

80(062)
821.163.3.09(062)

ЗБОРНИК на трудови [Електронски извор] / Шестата меѓународна научна конференција ФИЛКО филологија, култура, и образование, 18-19 октомври 2021 = Сборник статей / Шестая международная научная конференция ФИЛКО филология, культура и образование, 18-19 октября 2021 = Conference proceedings / Sixth International scientific conference FILKO philology, culture and education, 18-19 October 2021 ; [главен и одговорен уредник Драгана Кузмановска]. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", 2022

Начин на пристапување (URL):
<https://js.ugd.edu.mk/index.php/fe/issue/view/289>. - Текст во ПДФ формат, содржи 295 стр., илустр. - Наслов превземен од екранот. - Трудови на мак., рус. и англ. јазик. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-871-8

а) Филологија -- Собири б) Македонска книжевност -- Компаративни студии -- Собири в) Англиска книжевност -- Компаративни студии -- Собири г) Руска книжевност -- Компаративни студии -- Собири д) Високо образование -- Онлајн-настава -- Ковид -- Собири

COBISS.MK-ID 56582405

ОРГАНИЗАЦИСКИ КОМИТЕТ

Жана Грачева, Филолошки факултет при ВГУ
Драгана Кузмановска, Филолошки факултет при УГД
Татјана А. Тернова, Филолошки факултет при ВГУ
Весна Коцева, Филолошки факултет при УГД
Генадиј Ф. Коваљов, Филолошки факултет при ВГУ
Ана Витанова Рингачева, Филолошки факултет при УГД
Лариса В. Рибачева, Филолошки факултет при ВГУ
Костадин Голаков, Филолошки факултет при УГД

МЕЃУНАРОДЕН ПРОГРАМСКИ КОМИТЕТ

Драгана Кузмановска (С. Македонија)
Даниела Коцева (С. Македонија)
Светлана Јакимовска (С. Македонија)
Ева Ѓорѓиевска (С. Македонија)
Ана Витанова Рингачева (С. Македонија)
Силвана Симоска (С. Македонија)
Татјана Стојановска Иванова (С. Македонија)
Лариса В. Рибачева (Русија)
Софија Заболотнаја (Русија)
Татјана А. Тернова (Русија)
Татјана Атанасоска (Австрија)
Олег Н. Фенчук (Белорусија)
Јулиа Дончева (Бугарија)
Мадлен Данова (Бугарија)
Билјана Мариќ (Босна и Херцеговина)
Душко Певуља (Босна и Херцеговина)
Волф Ошлис (Германија)
Волфганг Моч (Германија)
Габриела Б. Клајн (Италија)
Михал Ванке (Полска)
Мајкл Рокланд (САД)
Даниела Костадиновиќ (Србија)
Милутин Ѓуричковиќ (Србија)
Селена Станковиќ (Србија)
Тамара Валчик-Булик (Србија)
Ахмед Ѓуншен (Турција)
Нецати Демир (Турција)
Шерифе Сехер Ерол Чал'шкан (Турција)
Карин Руке-Брутен (Франција)
Танван Тонтат (Франција)

Технички секретар

Ирина Аржанова
Наташа Сарафова

Главен и одговорен уредник

Драгана Кузмановска

Јазично уредување

Даница Атанасовска-Гаврилова (македонски јазик)
Марјана Розенфелд (руски јазик)
Биљана Иванова (англиски јазик)
Снежана Кирова (англиски јазик)
Татјана Уланска (англиски јазик)

Техничко уредување

Кире Зафиров

Адреса на организацискиот комитет:

Воронешки државен универзитет
Филолошки факултет
г. Воронеж, пл. Ленина, 10, корпус 2, к. 34, Русија

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А
Пош. фах 201, Штип - 2000, Р. Македонија

Е-пошта: filko.conference@gmail.com

Веб-страница: <http://js.ugd.edu.mk./index.php/fe>

Година на издавање и печатење - 2022

Место на издавање - Штип

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Жанна Грачева, Филологический факультет при ВГУ
Драгана Кузмановска, Филологический факультет при УГД
Татьяна А. Тернова, Филологический факультет при ВГУ
Весна Коцева, Филологический факультет при УГД
Геннадий Ф. Ковалев, Филологический факультет при ВГУ
Ана Витанова-Рингачева, Филологический факультет при УГД
Лариса В. Рыбачева, Филологический факультет при ВГУ
Костадин Голаков, Филологический факультет при УГД

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Драгана Кузмановска (С. Македония)
Даниела Коцева (С. Македония)
Светлана Якимовска (С. Македония)
Ева Гёргиевска (С. Македония)
Ана Витанова-Рингачева (С. Македония)
Силвана Симоска (С. Македония)
Татьяна Стояновска-Иванова (С. Македония)
Лариса В. Рыбачева (Россия)
Софья Заболотная (Россия)
Татьяна А. Тернова (Россия)
Татяна Атанасоска (Австрия)
Олег Н. Фенчук (Беларусь)
Мадлен Данова (Болгария)
Юлиа Дончева (Болгария)
Биляна Марич (Босния и Херцеговина)
Душко Певуля (Босния и Херцеговина)
Вольф Ошлис (Германия)
Волфганг Моч (Германия)
Габриелла Б. Клейн (Италия)
Михал Ванке (Польша)
Майкл Рокланд (США)
Даниела Костадинович (Сербия)
Милутин Джуричкович (Сербия)
Селена Станкович (Сербия)
Тамара Валчич-Булич (Сербия)
Ахмед Гюншен (Турция)
Неджати Демир (Турция)
Шерифе Сехер Эрол Чал'шкан (Турция)
Карин Рукэ-Брутэн (Франция)
Танван Тонтат (Франция)

Ученый секретарь

Ирина Аржанова
Наташа Сарафова

Главный редактор

Драгана Кузмановска

Языковая редакция

Даница Атанасовска-Гаврилова (македонский язык)
Марьяна Розенфельд (русский язык)
Бильяна Иванова (английский язык)
Снежана Кирова (английский язык)
Татьяна Уланска (английский язык)

Техническое редактирование

Кире Зафиров

Адрес организационного комитета

Воронежский государственный университет
Филологический факультет
г. Воронеж, пл. Ленина, 10, корпус 2, к. 34, Россия

Университет им. Гоце Делчева – Штип

Филологический факультет
ул. „Крсте Мисирков“ д. 10-А
Пош. фах 201, Штип - 2000, Р. С. Македония

Э-почта: filko.conference@gmail.com

Веб-сайт: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/fe>

Год издания и печати - 2022

Место публикации - Штип

EDITORIAL STAFF

Zhanna Gracheva, Faculty of Philology, VGU
Dragana Kuzmanovska, Faculty of Philology, UGD
Tatyana A. Ternova, Faculty of Philology, VGU
Vesna Koceva, Faculty of Philology, UGD
Genadiy F. Kovalyov, Faculty of Philology, VGU
Ana Vitanova Ringacheva, Faculty of Philology, UGD
Larisa V. Rybatcheva, Faculty of Philology, VGU
Kostadin Golakov, Faculty of Philology, UGD

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

Dragana Kuzmanovska (N. Macedonia)
Daniela Koceva (N. Macedonia)
Svetlana Jakimovska (N. Macedonia)
Eva Gjorgjievska (Macedonia)
Ana Vitanova Ringacheva (N. Macedonia)
Silvana Simoska (N. Macedonia)
Tatjana Stojanovska-Ivanova (N. Macedonia)
Larisa V. Rybatcheva (Russia)
Sofya Zabolotnaya (Russia)
Tatyana A. Ternova (Russia)
Tatjana Atanasoska (Austria)
Oleg N. Fenchuk (Belarus)
Biljana Maric (Bosnia and Herzegovina)
Dushko Pevulja (Bosnia and Herzegovina)
Madlen Doncheva (Bulgaria)
Yulia Doncheva (Bulgaria)
Karine Rouquet-Brutin (France)
That Thanh-Vân Ton (France)
Wolf Ochlies (Germany)
Wolfgang Motch (Germany)
Gabriella B. Klein (Italy)
Michal Wanke (Poland)
Danijela Kostadinovic (Serbia)
Milutin Djurichkovic (Serbia)
Selena Stankovic (Serbia)
Tamara Valchic-Bulic (Serbia)
Ahmed Gunshen (Turkey)
Necati Demir (Turkey)
Şerife Seher Erol Çalışkan (Turkey)
Michael Rockland (USA)

Conference secretary

Irina Arzhanova
Natasha Sarafova

Editor in Chief

Dragana Kuzmanovska

Language editor

Danica Atanasovska-Gavrilova (Macedonian)
Maryana Rozenfeld (Russian)
Biljana Ivanova (English)
Snezana Kirova (English)
Tatjana Ulanska (English)

Technical editing

Kire Zafirov

Address of the Organizational Committee

Voronezh State University

Faculty of Philology

10 pl. Lenina, Voronezh, 394006, Russia

Goce Delcev University - Stip

Faulty of Philology

Krste Misirkov St. 10-A

PO Box 201, Stip - 2000, Republic of Macedonia

E-mail: filko.conference@gmail.com

Web-site: <http://js.ugd.edu.mk./index.php/fe>

Year of publication - 2022

Place of publication - Stip

СОДРЖИНА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Adili Bujar, Petrovska Sonja and Xhambazi Gzim - GENDER AND LEVEL OF TEACHERS' KNOWLEDGE ON KEY FEATURES OF INTERCULTURAL EDUCATION.....	13
2. Ćeklić Nina S. - CONCEPTUAL POSITION AS A COMPOSITION PRINCIPLE IN REMNANTS OF THE WORLD BY IGOR MAROJEVIĆ.....	23
3. Gjorgjeva Ivana, Jankova Alagjovska Natka - ANGELA CARTER'S BLOODY CHAMBER IN RELATION TO THE SECOND WAVE FEMINISM	31
4. Пиев Крсте, Поп Зариева Наталија, Крстева Марија, Донеv Драган - THE NOTION OF BANISHMENT IN SHAKESPEARE'S PLAYS	39
5. Ivanova Biljana, Kuzmanovska Dragana, Kirova Snezana - FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION IN SCHOOLS.....	45
6. Јованова-Митковска Снежана- КВАЛИТАТИВНАТА МЕТОДОЛОГИЈА И НЕЈЗИНАТА ПРИМЕНА ВО ОПШТЕСТВЕНИТЕ И ХУМАНИСТИЧКИТЕ НАУКИ	49
7. Крстев Марија, Донеv Драган, Поп Зариева Наталија, Илиев Крсте HEMINGWAY IN HEMINGWAY'S GIRL.....	59
8. Kujundžić Maja, Ćeklić Nina - SOCILINGUISTIC USE OF THE PASSIVE IN TWO 19TH CENTURY BRITISH NOVELS.....	65
9. Vangelov Nikola - INTERCULTURAL CHARACTERISTICS OF DIGITAL MARKETING	75
10. Антониевски Горан, Асани Агим - КАРАКТЕРИСТИКИ НА ГАСТРОНОМИЈАТА ВО ПОЛОШКИОТ РЕГИОН.....	83
11. Аржанова Ирина- СУЩНОСТЪ ЧЕЛОВЕКА И ИДЕАЛЫ ЖИЗНИ У СЛАВЯН.....	91
12. Арязмова Ольга Витальевна - ЛИТЕРАТУРНЫЙ ТРАВЕЛОГ В ЛИНГВОКУЛЬТУРНОМ ИЗМЕРЕНИИ (на материале «Африканской книги» А. М. Стесина).....	99
13. Bangoji Salija -TEACHER COMPETENCIES FOR THE KNOWLEDGE SOCIETY	105
14. Василевская Анастасия - РАБОТА С ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ДЕТАЛЬЮ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ.....	113
15. Витанова-Рингачева Ана, Мицева Сузана ЈУРУЦИТЕ – МАКЕДОНСКИТЕ АМИШИ.....	117
16. Гальцова Дарья - СИНОНИМИЧЕСКИЕ СООТВЕТСТВИЯ В НАИМЕНОВАНИЯХ ОБРАГОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ВОРОНЕЖСКИХ ГОВОРОВ)	123
17. Гладышева Светлана - КНИГОИЗДАТЕЛЬСТВО «СЛОВО» В СОЦИОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ РУССКОГО ЗАРУБЕЖЬЯ.....	129
18. Голаков Костадин, Методијески Дејан - КАРАКТЕРИСТИКИ НА РУСКАТА ГАСТРОНОМИЈА.....	135
19. Грачева Жанна, Ганделидзе Диана - ЯЗЫКОВАЯ МОДА В РОССИИ НАЧАЛА XXI ВЕКА.....	143

20. Гркова-Беадер Марија - ПРАВОПИСОТ ВО НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ	155
21. Денкова Јованка - БЕГСТВО ВО/ОД ВИРТУЕЛНАТА РЕАЛНОСТ НА СОНИШТАТА	165
22. Ђуричковић Милутин - РУСКА ДРАМА ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	175
23. Донев Драган, Поп Зариева Наталија, Костова Кристина, Илиев Крсте ИГИТАЛНИТЕ НОМАДИ КАКО КУЛТУРОЛОШКИ ФЕНОМЕН ВО СОВРЕМЕНОТО ОПШТЕСТВО.....	185
24. Иљина Татьяна, Моу Шужань - ОСОБЕННОСТИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ В РОССИИ И КИТАЕ.....	191
25. Иванов Стефан, Мартиновска Банде Цвета, Ивановска Билјана ОБРАБОТКА НА ПРИРОДЕН ЈАЗИК СО ТЕХНИКИ НА МАШИНСКО УЧЕЊЕ	197
26. Ивановска Билјана, Џафери Гзим - ГОВОРНИТЕ ЧИНОВИ И НИВНАТА ПОВРЗАНОСТ СО УЧТИВОСТА ВО ВРЕМЕ НА КОРОНА КРИЗАТА	203
27. Карначук Ирина - КЛАССИЧЕСКАЯ ЛИТЕРАТУРА КАК СПОСОБ СОХРАНЕНИЯ НРАВСТВЕННОСТИ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ	209
28. Ковилоски Славчо - ЗА ПОСТОЕЊЕТО НА МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНА КРИТИКА ВО XIX ВЕК.....	213
29. Косяков Сергей - ИСТОРИЯ ПОПЕЧИТЕЛЬСТВА О СЛЕПЫХ И БИБЛИОТЕЧНОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ НЕЗРЯЧИХ В ВОРОНЕЖСКОЙ ОБЛАСТИ	221
30. Котев Иван - ПРАВДАТА И НЕПРАВДАТА ВО ФОЛКЛОРОТ (Во македонските народни песни, приказни и кратките жанри)	227
31. Мелкадзе Нанули - ЗАСТОЛЪЕ КАК ФРАГМЕНТ ГРУЗИНСКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЫ МИРА	237
32. Младеновска-Ристовска Катерина - КУЛТОТ НА ВОДАТА ВО РЕЛИГИЈАТА НА АНТИЧКИТЕ МАКЕДОНЦИ.....	245
33. Нагина Ксения - ОБ УЧЕБНЫХ ПОСОБИЯХ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ: ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ ТВОРЧЕСТВА Л. ТОЛСТОГО	253
34. Негриевска Надица - СИНТАКСИЧКИ ФУНКЦИИ НА ПРОСТИТЕ ПРЕДЛОЗИ ВО ИТАЛИЈАНСКИОТ ЈАЗИК И НИВНИТЕ МОЖНИ ЕКВИВАЛЕНТИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК.....	261
35. Пигунова Ксения - СПОСОБЫ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОСТРАНСТВЕННО-ВРЕМЕННОЙ КАРТИНЫ МИРА В РОМАНЕ ЕВГЕНИЯ ВОДОЛАЗКИНА «ЛАВР».....	271
36. Попов Сергей - ДИАЛЕКТНАЯ ГЕОГРАФИЧЕСКАЯ ЛЕКСИКА В РЕГИОНАЛЬНОЙ ТОПОНИМИИ РОССИИ	279
37. Рогич Петја -БУГАРСКИОТ, МАКЕДОНСКИОТ И СРПСКИОТ ЈАЗИК – СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКИ.....	283
38. Сарафова Наташа - РАДИКАЛНООСЛОБОДИТЕЛНИОТ ФЕМИНИЗАМ ВО ДЕЛАТА НА АНГЕЛА КАРТЕР	291
39. Саздова Викторија, Ивановска Билјана - ЈАЗИЧНИТЕ ЕДИНИЦИ СО ПОЗИТИВЕН ЕМОЦИОНАЛЕН ПРИЗНАК ВО ЈАЗИЧНИОТ ПАР ГЕРМАНСКИ-МАКЕДОНСКИ	299

40. Стојановска-Стефанова Анета, Рунчева-Тасев Христина, Магдинчева Шопова Марија - КОМУНИКАЦИСКИ ПРЕДИЗВИЦИ ВО МУЛТИКУЛТУРНИТЕ ОПШТЕСТВА.....	307
41. Тасевска Марица - ОНЛАЈН НАСТАВАТА ПО ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК ВО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЈА. ИСКУСТВА И ПРЕДИЗВИЦИ.....	315
42. Тернова Татјана, Фролова Анна - РЕПРЕЗЕНТАЦИЈА ПАМЈАТИ В ПОЕЗИИ ОКСАНЫ ВАСЈАКИНОЙ	321
43. Ткаченко Дмитрий - ИНКЛУЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В РОССИИ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОГО ОПЫТА	327
44. Ткаченко Татјана - ОПЫТ ОБРАЩЕНИЯ К СЛАВЯНСКИМ ЯЗЫКАМ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ В СПОРТИВНОМ ВУЗЕ	333
45. Тодорова Марија, Уланска Татјана - ПЕРЦЕПЦИЈАТА НА СТУДЕНТИТЕ ЗА ОНЛАЈН НАСТАВАТА ПО ШПАНСКИ И АНГЛИСКИ ЈАЗИК ВО УСЛОВИ НА ПАНДЕМИЈА	339
46. Урумова-Марковска Славица - ТЕХНОЛОГИЈАТА ВО ОБРАЗОВАНИЕТО КАКО ПРЕДИЗВИК ЗА ЗДРАВ ДЕТСКИ РАЗВОЈ	347
47. Цацков Оливер - МОРАВСКАТА МИСИЈА НА КИРИЛ И МЕТОДИЈА ЗНАЧАЕН ФАКТОР ЗА СЛОВЕНСКАТА ПИСМЕНОСТ.....	355
48. Шутаров Васко - СПЕЦИФИКИ НА МАКЕДОНСКАТА КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА	363

КУЛТОТ НА ВОДАТА ВО РЕЛИГИЈАТА НА АНТИЧКИТЕ МАКЕДОНЦИ

Катерина Младеновска-Ристовска

Научен советник/редовен професор,
Институт за национална историја – Скопје,
E-mail: katemplad@yahoo.com

Water was the subject of universal respect in the religion of the ancient Macedonians and the cult of water was founded in their oldest tradition. In their beliefs, the water deity Adonaïos, the river personifications Axios, Baphiros, Erygonos, Olganos, Strymon etc., as well as the nymphs (Echiederides), also known as Thourides, are especially characteristic. Although brief, incidental or fragmentary, numerous records of their beliefs and ritual practices related to water have been preserved. In one of the oldest records, a holy Macedonian river is mentioned – a savior who saved the life of the Macedonian king Perdiccas I. The example of the strategic passing Nine Roads at the mouth of the river Strymon, whose bridges were not demolished by any conqueror, is symbolic and when Xerxes' army crossed here, the Persian priests sacrificed seven white horses according to Macedonian customs. There are records that Alexander III of Macedon offered sacrifices to the river Istros in order not to oppose its crossing and before returning from India he did the same to the river Hyphasis. Especially interesting is the story of his search for immortal (living) water and the desire to become immortal, taken from the *Alexander Romance* and preserved in several versions in the later Macedonian tradition. Through the analysis of these and other similar records, the paper addresses the specifics of the cult of water in the religion of the ancient Macedonians, but also the visible traces in the later Macedonian tradition and in constant continuity through the centuries.

Keywords: *water, cult, ancient Macedonians, religion*

Верувањата на луѓето во водата произлегуваат од двете нејзини основни својства – безобличноста и неиздиференцираноста. Водата била замислувана како еден од првите елементи на универзумот, уште од времето на првобитниот хаос. Се верувало дека постоела и преовладувала уште пред Бог да ја создаде и устрои земјата, како првична непроменета материја од која бил создаден светот и животот. Не случајно, кај повеќето народи, водата симболично била сметана за небесен, божествен здив и дар, без кој е незамислив животот на земјата и без кој таа би била пушта или накажана. Се верувало дека водата е во содејство со останатите чинители на природата – земјата, небото, сонцето, ветрот... Поради тоа, ѝ биле придавани различни значења: од благодет, до ресорпција и уништување, од регресија и дезинтеграција, до реинтеграција и обновување или воскреснување. Од една страна, таа носи живот, чистота и здравје, таа е духовен лек, препород и телесна снага, а од друга страна, таа е симбол на уништувачка моќ и разрушување, составен дел на невреме или стихија (молскавици, громови, пороен дожд, невреме и поплави, до потоп), кога ги казнува грешниците и престапниците. Од тие причини, водата била сметана за дел од божествената

природа. Имајќи предвид дека ја има во воздухот (водените облаци, дождот, градот, снегот, маглата, росата...), ја има на земјата (изворите, потоците, реките, езерата, морињата и океаните), но обилно ја има и во длабоката земјина утроба (како подземни води), се сметало дека токму на неа стои исправена и опстојува Земјата. Заедно со небото, земјата и ветрот (воздухот), таа е примарен составен дел на светот. Во паганските верувања, таа имала и магиска создавачка моќ.¹ Уште би додале дека блиската поврзаност на луѓето со водата е особено изразена и преку локацијата на постојаните населби на најраните етнички заедници и старите градови крај изворите и водите (реките, езерата и морето).²

Водата била предмет на сеопшто почитување и кај античките Македонци, па култот кон водата бил фундаментално втемелен и во нивната најстара традиција. Иако кратки, попатни или фрагментарни, зачувани се бројни записи во врска со нивните верувања и обредните практики поврзани со водата.

Така на пример, Клемент од Александрија (II в. н.е.) пишува дека Бригите, најстарата популација на територијата на Македонија која била главна компонента во етногенезата на античките Македонци, ја нарекувале водата *беду* (*bedu*). Тие му излевале на Орфеј и на нимфите *беду* (чиста вода), а жрецот огласувал: „откако ќе земеш беди, излеј ја на рацете и почни со жртвопринесување...“.³ Најверојано е дека овде станува збор за молитва за дожд. А дека *беду* значи вода може да се види и од името на античкиот град Едеса (*Fedessa*) во словенскиот облик Воден.⁴

Еден од најстарите податоци за култот на водата како спасителка среќаваме кај Хомер. Имено, кога Ахил го убил водачот на пајонските племиња Астеропај, а потоа и други негови соборци (Терсилох, Астипил, Мидон...), реката Скамандар „сторена слична на човек“, се разгневила и се излеала, па да не се вмешале боговите, Ахил ќе се удавел.⁵ Карактеристично во однос на култот на водата е и ритуалното капење на пајонските владетели при крунисувањето. Во збирката *Воени веитини* на Полијан (II век) е посведочено дека македонскиот крал Лисимах ја нападнал и ја зазел Пајонија (286/5 г. пр. н.е.) во времето на ритуалното капење при крунисувањето на Аристон, синот на пајонскиот басилеј Авдолеон, во реката Астибо (ден. Брегалница).⁶

Света македонска река – спасителка се споменува и кај Херодот (V в. пр. н.е.). Таа му го спасила животот на македонскиот крал Пердика I и на неговите браќа Гаван и Аероп при бегството од нивниот дотогашен господар, кралот на градот Лебаја во Горна Македонија. Херодот соопштува дека кралот

¹ Според едно усно предание од Делчевско, дури и самиот Господ бил создаден „од капка роса, од вода“. (*Народна митологија на Македонците*, кн. II *Етнографски и фолклорни материјали*, ред. Танас Вражиновски (Скопје – Прилеп: Институт за старословенска култура и Книгоиздателство „Матица македонска“, 1998), 15.

² Поопширно за симболизмот на водата кај разните народи и во разните религии в.: Jean Chevalier – Alain Gheerbrant, *Rječnik simbola (mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi)* (Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske, 1983), 755–760.

³ Clem. Alex. *Strom.* 5.8.

⁴ Зачувани се и податоци за Беди како божество на воздухот (*FrHistGr* 3.9, no. 27; Clem. Alex. *Strom.* 5.8), па како што констатира Н. Проева овие малубројни податоци очигледно се однесуваат на водата во нејзините две агрегатни состојби. (Наде Проева, *Религијата на античките Македонци*, *Historia Antiqua Macedonica*, кн.11 (Скопје: Графотисок, 2014), 141–142.

⁵ Hom. *Il.* 11.205–283, 11.299–329.

⁶ Polyae. 4.12.3.

испратил коњаници за да ги убијат момчињата, но во таа земја имало една река на која нивните потомците ѝ принесувале жртви како на свој спасител. Тогаш реката, откако тие ја преминале, толку наошла, што коњаниците не можеле да ја преминат.⁷ Или уште посимболичен пример е примерот со стратегскиот премин Девет Патишта на устието на реката Стримон, чии мостови не ги рушел ниту еден освојувач, а кога тука минала персиската војска на Ксеркс, персиските жреци принеле како жртва седум бели коњи според македонските обичаи.⁸

Во врска со верувањата на античките Македонци поврзани со водите, особено се карактеристични воденото божество Адонај (македонскиот Посејдон),⁹ речните персонификации (Аксиј, Бафир, Еригон, Олган, Ројтес, Стримон и др.), како и нимфите или ехедориди, познати и како туриди. Реките биле почитувани како божества на кои им се принесувале жртви,¹⁰ како што видовме погоре, а мошне често имињата на обожуваните речни божества биле користени и како лични имиња меѓу обичните луѓе, што е посведочено на епиграфските споменици. Нимфите, пак, според верувањата, живееле во природа, најчесто покрај изворите, реките и езерата. Биле непосредно поврзани со култот на водата и им се приредувале жртвопринесувања (цвеќе, венци, мед, млеко, а поретко и домашни животни).

Забележани се многубројни примери на култ кон водата поврзани со ликот на македонскиот крал Александар III Македонски. Аријан (I в.) запишал дека кога Александар тргнал во походот против Персија, од златна чаша излеал жртва во морето крај Хелеспонт и направил жртвопринесување на бик во чест на морскиот бог Посејдон¹¹ и на Нереидите како заштитнички на морето.¹² Според истиот автор, тој исто така му принел жртви на Посејдон и на другите морски божества и по веста за пристигнувањето на македонската флота предводена од адмиралот Неарх.¹³ Кај Диодор (I в. пр. н.е.), пак, имаме забележан податок дека кога во Индија допливил до морето, од големи златни чаши излеал жртви и поставил жртвеници на Океан и Тетида. Според Аријан, тој принел жртви и на реката Истар за да не се спротивставува на неговото преминување,¹⁴ а пред враќањето од Индија истото го направил и на реката Хифас, по советот на гатачите.¹⁵ Постојат записи дека по битката кај Граник, кога Александар ја зацвр-

⁷ Hdt. 8.138.

⁸ Hdt. 7.113.

⁹ Посејдон (Адонај) првично бил бог на копнените води, творец на бројни извори и бил поврзан со влажноста на земјата и нејзината плодност. Бил почитуван како заштитник на рибарите и на морепловците, господар на коњите, предизвикувач на земјотреси, заштитник од земјотреси и моќен господар на морето. (В.: Драгослав Срејовиќ – Александрина Цермановиќ, *Речник грчке и римске митологије* (Београд: Српска књижевна задруга, ЈП Службени лист СЦГ, 2004), 355–357.

¹⁰ Во Македонија реките секогаш се претставувале антропоморфно. На пример на монетите од римско време е прикажан речниот бог Стримон испружен на камења или пак неговата глава со венец. В.: Проева, *Религијата на античките Македонци*, 151–152; Наде Проева, *Историја на Аргеадите*, *Historia Antiqua Macedoniae*, кн. 8 (Скопје: Графотисок, 2004), 174–176.

¹¹ На Посејдон најчесто му се принесувал како жртва бик, бидејќи се сметал за симбол на бучењето на брановите.

¹² Arr. *Anab.* 1.11.

¹³ Arr. *Ind.* 34.3

¹⁴ Arr. *Anab.* 1.4; 6.3.

¹⁵ Arr. *Anab.* 6.3.

стил својата власт во југозападниот дел на Мала Азија, морето се повлекло во знак на неговото божествено почитување. Оваа митологизација на неговиот лик била прифатена во разните верзии на *Александридата*, но не и во авторизираниите биографии на одделните автори.¹⁶

Во овој контекст, мошне е интересно и преданието за потрага на Александар по бесмртната („жива“) вода и неговата желба да стане бесмртен. Овој мотив е присутен уште во најстарите верзии на *Александридата*. Во нив се споменува една епизода од походот на Александар, кога неговиот готвач добил задача да им подготви за јадење риба нему и на неговите војници. Готвачот ја земал рибата и отишол да ја измие во еден бистар извор. Тогаш се случило чудо – штом ја попрскал рибата со вода, таа оживеала. Се напил и самиот од водата, а земал од неа и во едно мало шишенце, кое подоцна ѝ го дал на ќерката на Александар. Не кажал веднаш за ова чудо, туку дури подоцна. Александар се упропастил од тага што не дознал навреме и не се напил и тој од бесмртната вода. Наредил да го фрлат готвачот во море со воденичарски камен околу вратот. На ќерка му ѝ наредил да замине да живее во планините, велејќи ѝ: „Ќе се викаш Нереида, бидејќи од водата прими вечност, т.е. бесмртност“.¹⁷

Интересно е и како бил преобликуван овој мотив за потрагата на Александар по бесмртна вода во разните верзии на *Александридата*, низ разните времиња и од разните препишувачи, преработувачи и автори. Илустративен пример за тоа е *Македонската Александрида* во *Славјанско-македонската општа историја* на нашиот преродбеник Ѓорѓија М. Пулевски (1817–1893):

„IV. Цар Александар за како нашол жива вода

А цар Александар со војската си, като се запрел до езерото за да почиват војската му, тики готвачите војнички зафатиле да готват јасје за војниците да јадат.

А во езерото клале суви риби за да се поискиснат, тики от солта да ги измијат, да немајет глен и молува. А готвачите штотоко ги клале сувите риби во езерето, ожавеле и си побегнале во глобочината езерска. За това цару Александру му казале.

А цар Александар, като чул това чудотворење, се уплашил, тики потова заповедал и сета војска сосе коњи се ископала во езерето, тики от многуто одење се осилила војската.“¹⁸

¹⁶ На пример, Плутарх пишува: „Неговото патешествие долж брегот на Памфилија им дало подлога на историчарите за потресни, чудесни приказни: тие прикажуваат дека морето, што постојано се бранува и силно ги заплискува бреговите, а сосем ретко ги покажува острите гребени под стрмните планински падини – сега, со божја промисла, се повлекло пред Александар. Во една од своите комедии, Менандар ја исмева токму оваа неверојатна случка: Колку ли е тоа александровски! Штом побарам / човек, веќе дошол! Ако затреба да поминам / негде, среде море – место природно ќе стане вчач!“ (Plut. *Alex.* 17; Плутарх, *Напоредни животописи*, Historia Antiqua Macedoniae, кн. 7, превод од старогрчки јазик: Војислав Саракински, коментари: Наде Проева (Скопје: Евро Балкан, 2008), 123.

Самата природна појава на плива и осека во овој случај веродостојно ја опишале Аријан и Апијан (Arr. *Anab.* 1.26; Arr. *Bel. Civ.* 2.149).

¹⁷ Псеудо-Калистен, *Живот и дјела Александара Македонског*, превод, предговор и коментар Др Здеслав Дукач (Нови Сад: Матица српска, 1980), 122–124.

¹⁸ Ѓорѓија М. Пулевски, *Славјанско-македонска општа историја*, подготовка: Блаже Ристовски

Овој мотив е присутен и во неколку македонски преданија во подоцнежната македонска традиција. На пример, во збирот фолклорни записи од *Зборникот на Миладиновци* од 1861 г. го среќаваме преданието „Цар Александ`р“ во кое се раскажува:

„Цар Александ`р сакаше да ходит да земит безсмртна вода. Но кој одеше никој не се врашташе назад; зашто дури да стигнит некој до неа, требеше да п`туват три дни все во ношна темнина, во која луѓето се заскитвеха, и не можеха да се вратат на бел ден. Цар Александ`р зеде со себе си кобили и ждребина. Во темнината врза кобила; и в растојање, што можит да се чует гласот, врза ждребе; потоа кобила, после ждребе, и така подалеку дури стигна до безсмртната вода, која стоеше меѓу две планини, кои се отвораха и затвораха. Тој со голема брзина нацрпи едно шише,¹⁹ и по гласовите от кобилите и ждревината, кои `ржеха, нахоќвеше п`тот, и така се врати на бел ден. Шишето остави на прозорецот за да се напиет утрината во недела; и нар`ча на сестра му, да вардит, да не некако истурит безсмртната вода. Сестра му²⁰ метештем не догледа, и скрши шишето. Цар Александ`р кога чу тоа, страшно се наљути; а сестра му избегвештем љутината негова, се фрли во море и се престори делфин, кои, кога чует Александровото име, се криет в морските глобини.“²¹

Според овие и други описи, изворот на бесмртната вода обично се наоѓа во други кралства, во далечни, темни, тешко достапни или недостапни, посебно обезбедени и строго чувани предели, каде ненадејно се заскитува и се губи ориентацијата за враќање. Тоа обично се објаснува со непроодни клисури кои волшебено се отвораат и затвораат од планините, а ги чуваат натприродни суштества – разни животни, цинови, самовили и сл. Тоа се авантуристички предизвици во остварувањето на копнежот по бесмртноста – просторни далечини, временски неповолности, застрашувачка местоположба, временско ограничување за полнењето на водата и обезбедување на земената вода. Во таквата авантура на барање на бесмртната вода се осмелува да тргне само јунакот, со цел да оживее некој сакан или близок, а во случајот со Александар – самиот да стане бесмртен.

Мотивот за потрагата на Александар по „жива вода“ се среќава и во две верзии на една песна во огромниот собирачки фолклорен опус на Стефан И. Верковиќ (1821–1893). Тие биле испеани од Јован Михаилов, слеп пејач и гуслар од с. Броди, и се под наслов: „Раѓањето на Александар Велики“ и „Алек-

и Билјана Ристовска-Јосифовска (Скопје: МАНУ, Фондација „Трифун Костовски“, 2003), 145; според транслитерацијата во *Македонска Александрида (Извадок од „Славјанско-македонската општа историја“ од Ѓорѓија М. Пулевски)*, подготовка и транслитерација Блаже Ристовски и Билјана Ристовска-Јосифовска (Скопје: Институт за национална историја, 2005), 157.

Тоа е бездруго скратен фрагмент од некоја постара и поопширна верзија на *Александридата*, пренесена преку изданието *Исторја на Великий Александра Македонца*, преведена од грчки јазик од учителот Христо П. Василев и издадена во Белград 1844 год.

¹⁹ „Едни вељат че врза шишето на грлото на гол`б, кому опашката се скина от планините; а други вељат, че опашката от коњот му се скина.“

²⁰ „Која се викала Роксандра.“

Овде се работи за замена на имињата во усната трансмисија на преданието. Имено, се работи за асоцијација на името Роксана, првата сопруга на Александар.

²¹ Миладиновци, *Зборник 1861–1961* (Скопје: Книгоиздателство за уметничка литература „Кочо Рацин“, 1962), 480.

сандар Велики“.²² Како мошне илустративни за оваа тема, ќе ги наведеме следниве стихови од нив:

„Пак отиде в темна земе,
тамо најде жива вода,
па наточи Александро
това шише жива вода.“²³

Македонскиот преродбеник и мошне плоден собирач на народно творештво Кузман Шапкарев (1834–1909) исто така соопштува дека слушал приказни за Александар од неговиот татко Анастас (Тасе), кои самиот тој ги научил од неговите постари во семејството. Во фуснотата за живата вода кон народната приказна од Кичевско „Пра`ината је до краина, а лошотијата не је довека“, тој забележал:

„Покојниот мој татко за време на нашето детство ни раскажуваше многу приказки, меѓу кои некои за Марка Кралја и за цар Александра – Алек. Велики, во кои се спомнуваше исто така за *жива вода*, која тие херои ја пиеле, и станале божем бесмртни. Но покојниот раскажувач не ја нарекуваше *жива*, туку *смртна* вода, т.е. *бесмртна*; и од неа кој се напил, станувал бесмртен.“²⁴

Со своето симболично значење, водата била присутна во речиси сите обичаи и обреди и во подоцнежната македонска народна митологија и традиција. Грчкиот историчар Прокопиј (VI век) пишува дека Словените на Балканскиот Полуостров ги почитувале реките и нимфите, им принесувале жртви и гатале крај нив.²⁵ Почитта кон водата (изворите, кладенците, дождот, реките и другите водни просторства) била бескрајна. Во вербалните формули кај словенските народи, на неа ѝ се обраќале со: *драга мајчице-вода*, *Христова мајко*, *мајчицке*, *Божја сестрице*..., како и со епитетите: *благословена*, *мајчицка*, *сестричка*, *бистричка*, *убавичка*... Понизно ја молеле за здравје, да ги очисти од сите зла, гревови, болести, магии, вражбини и тага. Во т.н. обреди *за хранење на водата*, во неа пуштале или фрлале жртвена храна, молејќи се да им возврати со берикет, успех и среќа во животот, задомување и пород на младите, богат род и жетва, приплод на стоката и сл. Крај водата младите се заколнувале на верност, поединци се братимеле, крај неа едни на други позајмувале пари, на водата си ги кажувале тајните за да останат скриени, едни на други си ги пренесувале волшебничките знаења.²⁶

Регистрирано е дури и верување дека човек што се дави му припаѓа на водениот демон и не треба да се спасува, а давениците биле погребувани близу местото на давењето без никаква богослужба.²⁷ За водата како животно сре-

²² Стефан И. Верковиќ, *Македонски народни умотворби*, книга трета, *Јуначки и трпезарски песни*, подготвил и редактирал Кирил Пенушлиски, (Скопје: „Македонска книга“, 1985), 24–30 и 236–243.

²³ Верковиќ, *Македонски народни умотворби*, 28.

²⁴ Кузман А. Шапкарев, *Избрани дела*, приредил д-р Томе Саздов, том петти, *Приказни* (Скопје: „Мисла“, 1976), 272, бел. 2.

²⁵ Просор. *De bell.* 7.14.24.

²⁶ Гордана Стојковска, *Речник на јужнословенска митологија* (Скопје: „Три“, 2004), 84.

²⁷ Танас Вражиновски, *Македонска народна митологија* (Скопје – Прилеп: Матица Македонска, 2002), 104.

диште на разни демонски суштества (добронамерните самовили, до застрашувачките ѓаволи, ламји, караконцули, змејови и сл.) се поврзани и други голем број верувања. И во *Александридите* се наведени голем број такви демони, со необичен изглед. Од сите нив, особено се карактеристични верувањата за самовилите, задржани и во македонската топонимија како: Самовилска Вода, Самовилска Чешма, Самовилски Бунар, Самовилски Извор и сл. Водите каде што престојувале или се собирале самовилите обично се сметале за лековити,²⁸ со чудотворна моќ да излекуваат од секакви болести. За таа благодет, обично во сабота навечер, на дрвјата и грмушките во непосредната околина на водите, болните закачувале и оставале на преноќување разни делови од својата облека (крпа, маица, кошула...) или пари, со верба дека ќе оздрават, а во некои места в недела наутро повторно ги земале и ги облекувале.

Култот на водата на територијата на Македонија, во постојан континуитет низ вековите, го потврдува и еден од најзначајните календарски христијански празници – Богојавление (6/19 јануари). Тоа е празник со вкоренета традиција за годишно осветување на водите, кај народот познат и како Водици или Водокрст, со кој завршува периодот на некрстените денови. Се верува дека тој ден се отвора небото и на него се појавува самиот Господ за да ги исполни желбите на луѓето.

²⁸ Според деновите од неделата, кога имале најголема магиска моќ, некои од лековитите води се познати и со именувањата Неделски, Петочни или Средочни води.